

Факултет „Изящни изкуства”.
Катедра „Психология на изкуството, художествено образование и
общообразователни дисциплини”.

Десислава Ангелова Кралева

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
шифър: 05.08.04 (Изкуствознание и изобразителни изкуства)

**Взаимодействие между традиционни и съвременни
(дигитални) педагогически технологии в обучението по
изобразително изкуство – проблеми, методи, изразни средства**

Научен ръководител: **проф. д. изк. Петер Цанев**

София
2019

СЪДЪРЖАНИЕ

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	3
Актуалност на темата и обзор на основните резултати в областта	3
Методика на научния труд – обект, предмет, цел, задачи	4
Научни приноси.....	5
Апробация и публикации	6
Обем и структура.....	7
СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	8
Увод	8
Първа глава	8
Втора глава.....	15
Трета глава	20
Заключение.....	27

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Актуалност на темата и обзор на основните резултати в областта

Актуалността на научния труд произтича от самия XXI век – векът на глобалните процеси и информираността, в който младият човек има изключително голяма нужда от разбиране, подкрепа и съдействие. В един, образно казано, разглобен век на най-болезнена преоценка е поставена идентичността и опитите за нейното съхраняване. Единственият успешен път за правилното позициониране на човека в света е образоваността му. Придобиването на компетентности за устойчиво и надеждно развитие, формирането на толерантност и уважение към себе си и към другия, разбирането на фундаментални принципи, които спомагат за умственото и емоционално развитие на индивида са нормативно и практически осъществими в Държавния образователен стандарт за предучилищно и училищно образование. Фокусът на научния труд е обърнат към функционалността на съвременните дигитални технологии, които се основават на принципа за цялостно холистично формиране на личността и не само – на вметване във век на информационно общество, където комуникациите протичат по интензивен начин и училището е призвано да отговори на тези изисквания – по-технологична, по-високоадаптивна училищна среда, която да привлича и мотивира новите поколения.

Комуникативните и визуално-творческите компетентности са форми на личностно взаимодействие със заобикалящата среда, което предметът изобразително изкуство постига. Взаимоотношенията на себеподобния преминават през способността да се изградят умения за успешна комуникативна и творческа функционалност, която още в ранен етап от развитието на детето да бъде предпоставка за неговата образователно-възпитателна култура и естетическо отношение към света и другите.

Методика на научния труд – обект, предмет, цел, задачи

Обект на изследването са педагогическите технологии в обучението по изобразително изкуство. Предмет на изследването са съвременните дигитални технологии в обучението по изобразително изкуство. Цел на изследването е да се установи ефективен модел на взаимодействие на педагогически практики по изобразително изкуство, който да съчетава традиционните и съвременните методи за успешно провеждане на учебния час.

Задачи с теоретико-изследователски характер:

1. Да се проучат и анализират утвърдените в научно-педагогическата литература теоретични постановки относно педагогическите технологии, комуникативната компетентност и творческо-визуалното развитие на учениците от училищна възраст.

2. Да се установят педагогическите практики, които оказват трайно емоционално-волево и умствено развитие.

3. Да се анализират съвременните методи и технологии в учебния процес.

Задачи с емпирико-приложен характер:

1. Да се проведе анкетно изследване сред преподаватели, за да се проследят нагласите, мненията, очакванията и впечатленията от предмета изобразително изкуство.

2. Да се проведе анкетно изследване сред ученици, за да се проследят нагласите, мненията, очакванията и впечатленията от предмета изобразително изкуство.

Научната теза е подчинена на установяването на ефективен педагогически модел на съвременни и традиционни практики в обучението по изобразително изкуство.

Научната хипотеза е установяването на ефективен педагогически модел на съвременни и традиционни практики в обучението по изобразително изкуство, който ще доведе до умственото, познавателното, физическото, душевното, емоционално-волево и творческо продуктивно развитие на учениците, което предполага възможността за положително оцелостено развитие.

Методите за изследване са сравнителен анализ, анализ и синтез, интердисциплинарен подход, онлайн анкетно изследване, количествен и качествен метод.

Научни приноси

Научният труд извежда следните приносни моменти:

1. Значимост на учебния предмет изобразително изкуство за усвояването на комуникативно-речевите, творческо-визуалните и естетическите личностни критерии.
2. Положително възприемане на съвременните дигитални технологии в часовете по изобразително изкуство от учениците.
3. Преподавателят като ключова фигура за мотивацията и отношението на ученика към предмета изобразително изкуство.
4. Дигиталните технологии спомагат за по-успешното провеждане на урочните занятия, защото предлагат спектър от възможности за иновативно обучение.
5. Установи се на ефективен педагогически модел на съвременни и традиционни практики в обучението по изобразително изкуство, чрез който обучението се сведе до мотивираност, целесъобразност и продуктивност.

Апробация и публикации

1. Кралева Д.(2016-2019), Методически разработки за учители по изобразително изкуство 1- 10 клас в СУ- печатни и електронни издания, Булвест 2000.
2. Кралева Д. Уебинар „Възможности за творчество и личностно развитие чрез обучението по изобразително изкуство в 1.клас.“ 2016
<https://www.youtube.com/watch?v=CKjR3hwen-g&t=1498s>
3. Кралева Д. Уебинар „Изграждане на ключови компетентности чрез учебното съдържание по изобразително изкуство в темите за история на изкуството“, 2016
https://www.youtube.com/watch?v=2uJTUbbR6v8&list=PLi4sjWzT6znbO9_ip_rucvMKLCqGfXYJ0&index=9
4. Кралева Д. Уебинар „Учебната програма по изобразително изкуство за 6 клас- възможности и предизвикателства пред преподавателя“, 2017
https://www.youtube.com/watch?v=4BeFRVvhAOw&list=PLi4sjWzT6znbO9_ip_rucvMKLCqGfXYJ0&index=3&t=139s
5. Кралева Д. Уебинар „Учебната програма по изобразително изкуство за 7 клас- възможности и предизвикателства пред преподавателя“, 2017
https://www.youtube.com/watch?v=Ylw23CS_94&list=PLi4sjWzT6znbO9_ip_rucvMKLCqGfXYJ0&index=5
6. Кралева Д. Уебинар „Практически задачи и дейности с междупредметен характер в обучението по изобразително изкуство за 4. клас“, 2019
<https://www.youtube.com/watch?v=IBdEcgkJOQU&t=224s>
7. Участие в авторски колективи за разработване на учебното съдържание по изобразително изкуство в учебници за 1-10 клас, *Булвест 2000-КЛЕТ*, 2016-2019

Обем и структура

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, научни приноси, заключение, библиография. Дисертацията съдържа 150 страници и включва 66 източника.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Уводът се съсредоточава върху обясняването на методическата рамка на дисертационния труд, като се дава значение на предмета и обекта, разясняват се поставените цели и задачи, методи и подходи, научна теза и научна хипотеза, както и се включва актуалността на разработката. Всичко е в синхрон с темата на дисертационния труд, която се включва в голямата тема за българската образователна система и нейните демократични принципи, ненакърняващи правата на ученика и способстващи за правилното му и пълноценно развитие.

Първа глава

Първа глава е озаглавена „**Педагогически технологии за развиване на творческото креативно мислене в часовете по изобразително изкуство**“ и изследва научните теми, свързани с обекта на изследователския интерес. Вниманието се насочва към учебно-образователните програми за развитие на комуникативно-творческите и емоционално-волевите умения на учениците, както и към способността да се изградят като високоадаптивни личности, съчетаващи в себе си социални умения и способности за приобщаване към общочовешки ценности. Художествените дейности в училище съдействат за повишаване на възможностите за творческо мислене чрез обогатяване на зрителните възприятия, като познавателните процеси чрез изобразителна дейност се осъществяват в гъвкава система от сензитивно-двигателни възприятия, формиране на художествени представи и емоционални преживявания.

Разглежда се понятието естетика като част от наука, която е свързана с изобразително изкуство. Разбира се изучаването на закономерностите на естетическите отношения на човека към действителността, а изкуството, в частност, се разглежда като форма на обществено съзнание. Оттук следва

изводът, че естетиката е наука, която изследва богатството на естетическите ценности, като ги претворява в практически артефакти и способства за развитието на емоционалната и сензитивната интелигентност у индивида. С развитието на научното мислене изкуството се разглежда като вид творческа дейност и като своеобразна форма на социално отражение, като вид човешка комуникация, като емоционално естетическо отношение на човека към света, като особен информационен процес, както и като ефективно възпитателно средство. За педагогиката изкуството и развитието на творческите способности са основно средство за възпитание. Социалните фактори и семейните ценности са от определящо значение за създаването на целостта на личността. В образователно-познавателното начало на изобразителното изкуство у детето се вграждат съответните емоционални стимули, които му дават възможност да опознае света.

Държавният образователен стандарт и учебните програмите по изобразително изкуство визират целеполагания на принципите на хуманизма, общочовешките и националните ценности. Една от основните цели на учителя е да възпита у учениците чувство на удоволствие от съприкосновението си с изобразителното изкуство. Изграждането на познания в начален етап на училищно образование става с постепенното натрупване на социален опит и чрез усложняване на визуалното мислене и създаване на художествени представи чрез практическа дейност. Целта е да се изгради неразривна връзка между социалната общност и изкуството, като приоритетно учениците биват насочвани към богатството и традициите на българското и световното изкуство, и народното творчество. Още в предучилищна възраст тогава, когато развитието на детето следва предпоставките за един динамичен процес за формиране на всички психически процеси и личностно себеизграждане, детската рисунка се явява проекция на детския социален опит, разкриване на вътрешния свят на детето, което създава условия да се мисли самата рисунка като диагностичен инструмент, индикатор на психосоциалното развитие. В обучението по изобразително изкуство се изисква необходимост от изобразителна грамотност,

както и положителни качествени резултати на психо-физиологичното развитие на детето.

Урочните часове по изобразително изкуство спомагат за формирането на отношение към изкуството въобще и за изграждане на собствена естетическа оценка. От ранна детска възраст методите на обучение са най-важните компоненти, които определят структурирането и съдържателния капацитет на учебния процес.

Разглеждат се спецификите на традиционните и съвременните методи на обучение в часовете по изобразително изкуство. Потенциалът на традиционните и съвременните методи се установява посредством насоките в прилагането им, като в учебно-възпитателната работа по предмета изобразително изкуство се налагат комплексни методи, обусловени от широкия потенциал на дисциплината да въздейства върху емоционалния и психоповеденчески свят на личността.

Традиционните урочни форми се разделят на: урок за усвояване на нови знания и умения; урок за усъвършенстване на знания и умения; урок за обобщение и систематизация; урок за развиване на умения; урок за проверка и оценка на знания; комбиниран урок, като за всеки един е дадено научно обяснение.

Съвременният урок по изобразително изкуство включва използването на компютърни технологии като иновативни форми на обучение с цел преподаването в часовете по изобразително изкуство да бъде интересно и увлекателно, съобразено с новите форми на обучение. Мултимедията в урока по изобразително изкуство е важен способ на репрезентация на информацията, като презентацията дава нови знания, развива умения, спомага за интерактивна форма на обучение. Образователните проекции на електронните средства за обработка на информация вече се реализират в българското училище.

Проучването по отношение на въздействието и употребата на електронни платформи към учебници и помагала, интернет сайтове в нашата образователна

система представят констатациите от различни източници на информация (срещи с художници, учители, графични и мултимедийни дизайнери, ученици от различни възрасти), че ресурсите не са достатъчно атрактивни, не винаги с естетична визия, и не могат да задоволят потребностите и високата способност за възприемане на различна по обхват информация от младото поколение. В образователното пространство в интернет и като софтуерни приложения се разработват ресурси подходящи за различен тип обучения за проектно базирани обучения с включени дейности като: мозъчна атака, съвместно проектиране, подготовка на дискусии, организация на ресурси и т.нат. са среден и горен етап на образователната степен по всички предмети.с добавяне на хипервръзки и бележки, създаване на интелектуални карти, визуализиране на идеи, за създаване на презентации с мултимедийни файлове, ефектно представяне на идеи с приложение. За развитието на комуникативните и социални умения на учениците може да се използва приложение, като те могат да работят с това приложение на собствените си компютри. Вече има разработки на сайтове с приложения за работа по групи учебни предмети с предложения за теми с междупредметен характер, което улеснява прилагането на компетентностния подход в обучението по изобразително изкуство. За усвояване на учебното съдържание има достъпни и интерактивни ресурси по различни теми за всички възрасти. Все по-големи пространства заемат в сайтовете на художествените галерии и музеи безплатните ресурси разработени специално с образователна цел за ученици и студенти. Могат да се подбират примери са мултимедийни уроци или презентации от музейните и галерийни сайтове, които предлагат качествени изображения на известни художествени творби.

В дисертационния труд се обръща обзорно внимание на ключовите компетентности, които придобиват популярност в европейските образователни системи. Ключовите компетенции се дефинират като знания, умения и нагласи, които помагат на учащите се да постигнат личностна реализация и на по-късен етап от техния живот да намерят удовлетворяваща нуждите им работа и да участват активно в социалния живот. Прилагането на нови учебни програми е

предизвикателство както за преподавателите, така и за всички служители на образователното ведомство. Образователните подходи, които са основани на ключови компетенции и постижения в ученето, предполагат сериозни промени в концепцията на преподаването. Оценяването на постиженията на учениците е неразривна част от процеса на учене и е основен инструмент за подобряване качеството на образование. Това спомага да се създадат правилни ориентири, които способстват да се формират основни модели на компетенции и нива на преподавателски подходи, които да взаимодействат с учениците с цел получаване на адекватна и съобразена с нуждите на съответното образователно ниво информация. Въвеждането на национални изпитни тестове, които са изготвени от централните образователни органи, е широко разпространена практика в европейските образователни системи и дава адекватна информация за нивото на качествено образование за съответната образователна степен. По този начин могат да се проведат национални политики за провеждане на ефективни образователни методики при деца с ниска успеваемост. С изграждането на ранна намеса се предотвратява зараждането на известни притеснения по водещи предмети и най-вече, способства се за прилагането на адекватни образователни методики и превантивни мерки, за да не се задълбочи проблемът и ученикът да не се отдалечи от образователната система. Европейските образователни системи срещат сериозни трудности при насърчаването на учениците да изберат по-нататъшната си реализация. Поради тази причина все повече учебни предмети се ориентират към практическата приложимост на знанията и в тази връзка е и ролята на уменията за творчески решения придобити в обучението по изобразително изкуство. Прилаганите мерки с оглед преодоляване на проблема са насочени към подобряване качеството на преподаване в училище чрез въвеждането на реформи, насочени както към адекватна педагогическа и образователна среда, така и към повишаване квалификацията на учителите. Страните съсредоточават усилията си най-често в провеждането на извънкласни дейности с цел насърчаване на мотивацията, засилване на креативността.

Изброени са стратегическите подходи за усъвършенстване на компетенциите на учениците, набелязани са усилията в подкрепа на развитието на универсални умения, както и се формулират основните мерки срещу ниската успеваемост на учениците в областта на развитие на основните ключови компетенции. Повишаването на мотивацията на учениците се постига чрез поредица от систематични мерки, следствие на правилни образователни и държавни политики с цел насърчаване на учениците към личностна и професионална реализация.

Дисертационният труд се фокусира върху креативността като основна компонента за развиване и усъвършенстване на творческото мислене. Процесът на креативността засяга преди всичко системата на интерперсоналните отношения, там, където се осъществява креативният процес. Разгръща се в пространство, където съществуват различни силови зависимости посредством екстернални и интернални въздействия. По този начин креативното мислене се разгръща на основата на три топонима – област, поле, креативна личност. Областта е онзи топос на динамични въздействия, относително автономно пространство, където се разгръща един микросвят на собствени движения, ценности, мисли и рефлексии. Именно там намира почва на осъществяване креативната идея, защото се задава полето на темите, идеите, целите. Пространство на непрекъснати разговори, споделяне, свободен тип изразване. В полето се реализира самата креативна личност със своите очаквания, изисквания, приемания и отхвърляния, то на практика се осмисля като сърцевината на креативния процес, където се приемат креативните постижения. Самото поле се конструира по два начина – реактивно или проактивно, като първото стимулира създаването на нови идеи, а второто – развива креативността. развитието на креативността и креативното мислене в частност е в основата на извеждането на продуктивните активности, които се разкриват в играта на въображението. развитието на креативността е възможно поради появата на символичната функция на съзнанието, тогава, когато се произвеждат символични репрезентации и се изграждат въображаеми образи на съзнанието.

Възпитанието в творчество е най-повлияно през сензитивния период за развитие на креативността, тогава, когато възниква необходимостта от целенасочена и системна работа за развитие на творческите възможности, тогава, когато е налице пластичност и динамичност на действията – през периода на юношеството. Тогава се формират и се развиват способностите и качествата на личността, които са в пряка взаимовръзка с творческата дейност и деятелност.

Творческата педагогика е интердисциплинарна наука, защото интегрира елементи от всички области на обучението и възпитанието с цел изграждане на високоадаптивни и креативни личности. Творческата интерпретация е водеща при размиването на границите и търсенето на нови пътища за креативна реализация на иноваторските идеи и виждания. Активирането на творческото въображение изисква обаче поредица от прийоми, които да създадат необходимост от структурирано и градивно обучение, изцяло подвластно на нестандартното и креативно мислене. Самото насърчаване на креативното мислене на учениците стимулира освен нарастването на увереността в индивидуалните възможности за вземане на активни и адекватни решения, но и желанието за иновативност и работа в екип. Като основан цел на педагозите бе изтъкнато разпознаването и насърчаването на творческия потенциал у всяко дете с цел развиване на креативността му.

Втора глава

Втора глава е озаглавена „Съвременни дигитални компетентности за разгръщане на креативността и създаване на възможности за новаторско мислене в часовете по изобразително изкуство“.

За целите на дисертацията се разглежда интерактивността, като процес на взаимодействие между група хора, при който се осъществява обмен на информация и идеи за полезно взаимно сътрудничество в полето на знанието. В обучението по изобразително изкуство интерактивните методи се използват като поддържащи на традиционните. Традиционното обучение се характеризира с демонстрация, онагледяване, изложение на обекта на учебния час, където ролята на учителя е водеща, на ученика – по-пасивна. При интерактивното обучение взаимодействието е основано на брейнсторминг, ролеви игри, дискусии, решаване на казуси, където се наблюдава директна обратна връзка между учителя и ученика, т.е. ученикът от пасивен наблюдател се превръща в активен субект. Принципите на интерактивното обучение като специална форма на организация на познавателна дейност се определят от тези на конструктивизма, който, като философия на ученето, разглеждат съзнанието на ученика като мисловно-познавателна структура, която може да взема решения и да преобразува света, както и да създава свое собствено разбиране на обкръжаващата го действителност. Като основна идея, залегнала в концепцията на конструктивизма, е да се насърчава способността за рефлексия и саморефлексия. Ролята на учителя трябва да е сведена до минимум, за да се даде поле на дейност на самия обучаващ се, учителят по-скоро трябва да има спомагателна, не основна дейност в учебния час.

Изграждането на комуникативните умения, удоволствието от приноса, който дава всеки един ученик, повишаването на самочувствието са предпоставки за това ученикът да се чувства значим и пълноценен в натрупването му на практически познания. Учителят има ключова роля в успешното провеждане на учебното занятие, тъй като избира групите, определя

времето за изпълнение, организира и контролира, определя характера на заниманието, регулира ситуации на взаимопомощ или на възникнало напрежение между членовете, следи за нормалното и ефективно протичане на заданието в учебния час. Интерактивните методи на обучение постигат действеност, комуникативност, интегративност и самостоятелност в съвременното обучение. С цел оптимизиране на учебния процес и високо ниво на ефективност се налага използването на иновативни методи и технологии, както и личностно-ориентирани подходи, които да поставят в центъра ученика и неговите потребности. Реализирането на качествено взаимодействие в учебния час между участниците е гарант за личностно развитие на децата, който се постига чрез диалогичност, съпреживяване и съвместно взимане на решения. Така се формират умения и се изграждат нагласи, осъществяването на обратна връзка и ангажираността в учебния процес извеждат фигурата на ученика като основна, значима и активна.

Изобразителното изкуство има изключително важна роля за развитието на детското въображение, като за негова основа служат възприятията, представите и речевите способности на индивида. Развитието на детското въображение в изобразителната дейност се случва с целенасоченото стимулиране на комбинативното, дивергентното и асоциативното мислене и възприемане на изобразяваната асоциация. Познавателният процес е насочен предимно към изразяване на емоционалността. Изворите на детско въображение са резултат от неограничените възможности на комуникацията.

Във фокуса на многообразието на европейските концепции за различни образователни парадигми на преден план излиза детето с неговите потребности за възпитание, обучение, развитие. Не може да се изключи фактът, че в ерата на информационните технологии именно децата се оказват пред предизвикателството да изградят своето поведенческо, емоционално и физическо развитие в една видимо враждебна социална среда. Отвореният глобален свят разрушава всички граници – лични, себесъхранителни, семейни, и

изправя още от ранна възраст малкия човек пред кръстопътя на неговите неограничени възможности. В европейските концепции се набляга върху изграждането на една цялостна позитивна представа за интересите и компетентностите на подрастващите.

Дигиталните технологии в контекста на обучението по изобразително изкуство навлизат с бързи темпове в съвременното образование, за да изпълнят изискванията за качествено обучение, отговарящо на нуждите на новото поколение ученици, които са повлияни от технологиите. Така се предоставят по-големи възможности, но и предизвикателствата пред преподавателския колектив. Технологиите влияят стимулиращо върху мотивацията на обучение, чрез средствата на мултимедията, учениците могат да бъдат запознати с произведения на изкуството, да се докоснат до духа на ренесансовата епоха например, да усетят багрите, с които велики майстори художници са изрисували своите платна, да развият творчески усет за прекрасното и на визуално равнище да придобият трайни познания за историята на изкуството в различните епохи, направления, стилове и течения.

Компютърните образователни ресурси се съхраняват чрез мултимедийни уроци, образователни приложения, електронни списания, учебници и книги и прочее. Така се постига разнообразие в предаваното съдържание и лесен достъп до образователните ресурси. Уроците, които се реализират чрез компютъра като основно средство за предоставяне на информация, са:

- информационен урок – ученикът получава нови знания по изучавания предмет;
- консултативен урок – учениците получават консултации за затвърждаване и получаване на нови знания;
- урок за проверка на знанията – с помощта на различни приложения ученикът може да решава тестове и задачи с цел упражняване на наученото;

- комбиниран урок – смесване на информация с проверка на знанията, за да се постигне завършеност на учебния процес.

Според европейските принципи за качествено образование кооперирането на образователните институции на законодателна основа е критерий за качество на образователната политика. Добрите практики гарантират интегрираност, системност и ориентираност в образователното пространство. За творческия процес ползотворност носи диалектиката на символите и знаците, а формата се създава от твореца. В учебните програми за средно образование в българските училища разпределението на уроците е тематично, като илюстративният материал е онагледен прецизно и съобразно възрастовата група. Това спомага да се развият творческо-визуалните способности на учениците и да се повиши креативността.

Направен е обзор на образователно-учебния материал в начален, прогимназиален и гимназиален етап на образование и се наблюдава тенденция към разширяване и задълбочаване на знанията в посока интерактивност и осъвременяване на съдържанието. Учениците имат възможност да развият и обогатят своята дигитална култура и да приложат различни визуални и художествени средства и техники, които оформят един съвременен прочит на предмета изобразително изкуство. Новите учебни програми са съобразени със съвременните тенденции на едно поколение, изцяло повлияно от дигиталната епоха и от научно-техническия прогрес. Самите учебници предлагат и приложения за интерактивна платформа, в която има учебници в електронен вид, като учениците могат по всяко време да разполагат с материали и да проверяват своите знания и умения, което, от една страна, е практично, а от друга – предоставя се възможност за разпространяване на знанието без пречки.

Обучението по изобразително изкуство заема едно от значимите места в системата на общообразователната подготовка, като в основата си съдържа педагогическа концепция за съдържанието и функциите на учебната дисциплина. Обучението по изобразително изкуство в средните училища

предполага оформянето и развиването на богат хоризонт от творчески, когнитивни и психосоциални заложености, които да спомогнат за изграждането на личност с широки познания, с усет към креативното мислене и към естетическото възприемане на действителността. Учебната дисциплина е богатство, което дава реалната възможност да се изградят умения и навици, които спомагат за вникване в извънсетивното и развиване на интуитивното възприятие към прекрасното и възвишеното в сферата на изкуството.

Трета глава

В трета глава се проведе двойно изследване сред преподаватели и ученици от гимназиален етап на образование. Изследването има за цел да проследи нагласите на преподавателския педагогически състав по изобразително изкуство, както и на учениците от средните общообразователни училища, които нагласи са предпоставка за успешния/неуспешния подход при упражняване на учебно-възпитателна целесъобразна дейност за постигане на максимално ефективна резултатност в часовете по изобразително изкуство. Изследването не претендира за изчерпателност, в това отношение е непредставително по своята същност – то извежда една малка част от педагогическите методики, компетенции, нагласи, убеждения и подходи при работата с ученици. Всички специалисти, които вземат участие, са избрани на случаен принцип.

Допитването е на базата на анкетна карта, разпратена до респондентите чрез онлайн платформата Google forms. По своята същност анкетното изследване е непряко, броят на зададените въпроси е 15, една част от въпросите са със свободен избираем отговор от затворен тип (общо 13), а друга част – с отворен отговор, където участниците в допитването могат да дадат свой отговор на поставения въпрос (общо два въпроса от този тип). Въпросите са с обща насоченост отношението на учениците към предмета, комуникативните и творческите им умения, фактори за успешно развитие, педагогически съвременни и нови технологии. Изборът на въпроси изцяло кореспондира с проблема, който се разглежда в дисертационния труд – да се докаже необходимостта от съвременни педагогически модели на преподаване в учебната стая, като се имат предвид дигиталните технологии и техният принос за улесняването, онагледяването и формирането на трайни знания чрез методите на визуализацията у учениците.

За установяване на статистическа надеждност при проведеното изследване се използва статистическият метод „Алфа на Кронбах“. **Степента на**

надеждност по този статистически коефициент е величина, която се задава между 0 и 1. Стойността ѝ се получава чрез обобщаване на корелацията между отделните айтъми по формулата.

$$\alpha_c = \frac{k \cdot \bar{r}}{1 + (k - 1)\bar{r}}$$

където k е броят на въпросите, а \bar{r} е средната аритметична на корелационните коефициенти. При положение, че респондентът дава (дават) еднотипни отговори, то стойността на критерия е единица. Тя би свидетелствала за наличието на пълна съгласуваност между въпросите и пригодността на конкретната комбинация от въпроси за установяване на диспозицията спрямо измерваната характеристика. Според статистическите стандарти измерването на надеждността е с много висока степен на надеждност, което показва, че изведените показателя и измерени чрез коефициента „Алфа на Кронбах“ е в стойност $\alpha_{real}^{Cron} \geq 0.94$. Всеки един от измерените показатели притежава относително тегло, различно от останалите. В обобщение, изведеният коефициент „Алфа на Кронбах“ показва ефективно измерване на изходното ниво на експерименталната група, което недвусмислено извежда полезността от приложния модел на изследване на нагласите. Получената степен на надеждност в проведеното изследване сред ученици е в стойност $\alpha_{real}^{Cron} \geq 0.83$, което дава основание да се счете висока степен на надеждност в изведените резултати.

Изводи от направеното непредставително изследване сред учители за проследяване на техните нагласи:

1. Необходимост от допълнителни часове в учебния план по изобразително изкуство в средните училища.
2. Часовете по изобразително изкуство способстват за естетическото възприемане на заобикалящата среда от учениците.

3. Предметът изобразително изкуство е сред водещите учебни дисциплини, които формират и поддържат емоционалната интелигентност у учениците.
4. Умелото съчетаване между двете форми на обучение – традиционната и съвременната, би довело до успешни резултати относно мотивацията и формирането на умения.
5. Необходимост от усъвършенстване на дигиталните умения с цел по-висока квалифицираност на преподавателския състав.
6. Дигиталните технологии спомагат за по-успешното провеждане на урочните занятия, защото предлагат спектър от възможности за иновативно обучение.

Изводи от направеното непредставително изследване сред ученици за проследяване на техните нагласи:

1. Учениците разбират изкуството като необходимост за създаване на естетическо виждане и творческо въображение.
2. Учениците приветстват положително преподаването със съвременни технологии, но намират за нужно и традиционните методи и технологии да присъстват целесъобразно в учебно-образователния процес.
3. В часовете по изобразително изкуство се използват съвременни дигитални технологии, което дава основание да се говори за успешни стъпки на иновативно обучение и вграждане на принципно модерни технологии в образователните институции.
4. Учениците имат положително отношение към предмета изобразително изкуство, което се дължи най-вече на отношението на преподавателя.

В проведените изследвания сред ученици и учители се правят изводи и характеристики, които съответстват на учебната програма по изобразително

изкуство и разкриват основни ключови компетенции и особености на обучението. То има важна роля за развиване и систематизиране на знанията, уменията и способностите, които осигуряват възможности за:

- ✓ Овладяване на знания и умения за функционирането на изобразителното изкуство в контекста на разглежданата епоха, както и откриването на взаимовръзката с другите предмети и изкуства.
- ✓ Разширяване и задълбочаване на знанията в областта на изкуствата.
- ✓ Развиване на умения за възприемане и за интерпретация на художествени произведения.
- ✓ Разширяване на знанията за визуална култура.
- ✓ Формиране на интереси и ценности

Изкуството си поставя за цел да изгради художествена култура и критерии за ориентиране в света на изкуството. Културната компетентност за изразяване чрез творчество има важна мисия за развиване на въображението, както и за формиране на естетическо чувство чрез артистично себеизразяване. Формира се осъзнаване на чувството за стойността на изкуството. Основните дейности за придобиване на ключови компетентности имат междупредметен характер и са насочени към личностното развитие на ученика. Те са:

- Компетентности в областта на българския език.
- Умения за общуване на чужди езици.
- Математическа компетентност и компетентности в областта на природните науки и технологии.
- Дигитална компетентност.
- Умения за учене.
- Социални и граждански компетентности.

- Инициативност и предприемчивост.
- Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество.
- Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот.

Предимствата на обучението по изобразително изкуство осигуряват възможности за прилагане на нов подход за личностно развитие във връзка с постигането на по-висока резултатност относно индивидуалните способности и социалните цели на личността. Учебният комплект по изобразително изкуство както и целите на държавните образователни стандарти предполагат следните принципи, подходи и методически идеи да бъдат заложили като начини за успешно функциониране на предмета:

- ✓ **Съобразяване с възрастовите особености на учениците** – зависи от равнището на трудност на съдържанието, положено в учебниците, което е съобразено с възрастовите особености на учениците. Равнището на трудност е обособено по показателите за задължителен образователен минимум и надграждащ образователен стандарт.
- ✓ **Последователност и приемственост в учебното съдържание чрез подходяща актуализация на вече придобити знания и умения и чрез ясно подчертани връзки между теми и понятия** – спазва се принципът на последователност и приемственост чрез актуализация на вече придобити знания и умения. Изразяват се връзките между сродни теми и понятия.
- ✓ **Системност и яснота при въвеждане на понятия** – във всеки учебник е предвидено усвояването на нови понятия в зависимост от етапа на образование, като се осъществява на две равнища – във връзка с очакваните резултати по области на компетентност и във връзка с

основните теми в учебната програма. Предвиждат се отделни възможности за надграждане на знания и умения.

- ✓ **Преход и приемственост при въвеждането на нови знания и развиването на умения** – усвояването на знания и умения се реализира със сетивно-аналитичната основа чрез различни задачи. В учебното съдържание е развита цяла система за постепенното усвояване на нови знания, която е съобразена с постигането на очаквани резултати.
- ✓ **Балансираност на информацията, предвидена за нови знания, за упражнения, за преговор и обобщения, в съответствие с препоръчителното процентно разпределение в учебната програма** – уроците, включени в учебното съдържание, са предвидливо и целесъобразно разпределени. В учебниците е спазено процентното съотношение по брой часове за различните видове уроци и упражнения.
- ✓ **Условия за формиране на ключовите компетентности, конкретизирани в учебната програма и възможности за практическото им прилагане** – по този начин се формират ключови компетентности, включени са задачи за междупредметни връзки за развиване на ключови компетентности. При ключовите компетентности се създават възможности за стимулиране на въображението, за изразяване на емоции. При културните компетентности се постига творческо изразяване, като приоритетно значение има изграждането на художествена и естетическа култура у учениците.
- ✓ **Условия за насърчаване и улесняване на самостоятелното търсене на информация от различни източници** – в учебното съдържание и в учебника се включват задачи за насърчаване на самостоятелното проучване на информация, което позволява да се разгърнат индивидуалните способности на ученика и да се изведе способността за

организиране на съдържанието и систематизирането му от различни източници.

- ✓ **Възможности за самостоятелно учене, критическо мислене и творчески дейности** – важно значение заемат уроците за практическа дейност, които развиват творческите способности и въображението на учениците. Развиват се умения за себеизразяване чрез усвоените знания за сетивно-аналитична и практическа насоченост.
- ✓ **Възможности за осъществяване на вътрешнопредметни и междупредметни връзки** – осигуряват се условия за постигане на вътрешнопредметни и междупредметни връзки между уроците по всяка основна тема, между уроци от различни основни теми, между различни учебни предмети, като в обучението по дигитални изкуства се осъществява връзка с обучението по информационни технологии, където учениците имат възможност да прилагат знания и умения чрез компютър.
- ✓ **Възможности за самооценяване на постиженията на учениците** – към всяка тема е зададена възможност за самооценка на собствените възможности и постижения. В процеса на обучение се постига обратна връзка за равнището на знания и умения.

Заклучение

С изведените резултати от проведените изследвания на нагласите и възприятията на учители и ученици относно предмета изобразително изкуство се стига до извода, че учениците имат необходимост от предмета изобразително изкуство, тъй като осъзнават потребността от развиване на творческото въображение и оценяват възможността от творене като акт на създаване. Това провокира у тях мисленето, че създават значимост и преоткриват себе си, собствените си възприятия, като по този начин възпитават и естетическо чувство. При учителите възможността да съчетават традиционна методика със съвременните иновативни способности допринася за реализирането на учебно-образователната програма на друго равнище – по-успешно, що се отнася до мотивацията, целесъобразността, отношението, което имат учениците към предмета изобразително изкуство.

Научният труд осъществи прехода от теоретичен към практически модел на съвременен поглед към изкуството в средните български училища. Основният хуманистичен принцип в образователната система е да постави детето в центъра на учебно-образователния процес. Дигиталните технологии превръщат този процес в реалистична основа, защото ученикът има шансът да се докосне до визуални образци на изобразителното изкуство и да вземе отношение като активен деятел в учебния час, който сетивно и слухово-възприемателно разбира и успява да анализира художествени образци на изкуството. Така се създава образователна реалност и възпитание чрез изкуството като шанс за хуманизиране на образованието. Динамичното развитие на науката и изкуството, цялото многообразие и разнопосочност на посланията създават благодатна почва за развитие и взимопроникване на култура и изкуство.

Изкуството моделира човешките ценности, които пряко рефлектират върху материалната и духовната култура на обществото. Синергията в образователното съдържание поражда и синергия в културно-образователния

диалог, което поражда възможности за обмен на духовни ценности, вникване в съвременната социокултурна среда, което създава силни връзки.

Изобразителното изкуство е предмет, който обогатява сетивното и познавателното равнище и създава предпоставки за холистичното развитие на личността в нейното високоадаптивно и културологично естество.